

РАДОВАН Т. ФЕМИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ С ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

СЛОЖЕНОСТ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ ИДЕНТИТЕТА У НАСТАВИ ИСТОРИЈЕ ЗА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ У ЦРНОЈ ГОРИ (1974–1990)

У раду је анализиран феномен социјалистичког југословенства кроз призму уџбеничке грађе за средње школе у Црној Гори у периоду 1974–1990. године. Анализирани корпус чине следећи уџбеници: Гаћеша, Н., Живковић, Д., Радовић, Љ., *Историја за II разред усмереног образовања* (1990), Смиљевић, Б. и Кнежевић, Ђ., *Историја за трећи разред гимназије природно-математичког смера* (1975), Стругар, М., *Историја за други разред усмереног средњег образовања* (1978). Сагледана је вишеслојност југословенског идентитета с освртом на став Партије и Јосипа Броза Тита на ово питање које обележава друштвени живот унутар СФРЈ током неколико деценија.

Кључне речи: школска историја; уџбеници; социјалистичко југословенство; идентитет; СКЈ; СФРЈ.

1 radovanfemic99@gmail.com

I

Време друге (социјалистичке) Југославије обележено је перманентним трагањем за идентитетом те политичке заједнице. Антагонизми националних елита на различитим пољима: политичком, идеолошком и посебно – културном, остављали су изузетне трагове на живот у свакодневици. Истовремено, настојање централне власти Комунистичке партије Југославије и Јосипа Броза Тита да „с врха“ обликују друштвени живот требало је спроводити у дело. Најплодније тло за такве циљеве налажено је у образовном систему, поготово кроз наставу историје. „У свакој држави настава историје је политичко питање. Политички субјекти који врше власт контролишу и усмеравају наставу историје у домену циљева и задатака, избора наставних садржаја и уџбеничке литературе. На више начина под контролом је штампање и одобравање уџбеника, али и сам процес наставе“ (Делетић, 2018, стр. 114). Многи методичари наставе историје сагласни су са овим ставом. „Поред образовног, основни циљ и задатак историје је васпитни“ (Стаматовић, 2017, стр. 62). С тим у складу, „национално васпитање није фиксирана категорија. Оно није непроменљиво, уосталом као ни васпитни циљеви наставе историје. Зависе од много фактора у одређеном историјском тренутку. Сваки национални курс или дискурс једне нације у односном времену има и своје потребе обликовања, па самим тим и његове рефлексије на наставу историје“ (Стаматовић, 2017, стр. 64–65).

Југословенска заједница, како она настала 1. децембра 1918 тако и она друга, израсла кроз револуцију и формално успостављена 1945. године, суочавала се с једним крупним питањем. Оно се, за све конституенте обе политичке заједнице током готово једног века кристалисало у форми: да ли смо ми – Ми (појединачна нација, покрајина, република), или смо ми – Југословени (етнички/социјалистички/државни идентитет, заједнички свима)? Овако постављен логички низ доносио је са собом и питање првенства у односу на блискост: властитог, партикуларног, или општег, заједничког идентитета. Без икакве сумње, у духу ових дилема протицале су деценије заједничког живота обе југословенске заједнице. Низ сложених питања о националном идентитету, која су разматрана на форумима Савеза комуниста Југославије, решавана су доминантно ауторитетом Јосипа Броза и утицајне партијске линије у свим сферама друштвеног живота. Неизбежни ток историје ипак је постепено отварао горуће теме, све до времена када више није било нити једног кохезионог фактора који би онемогућио, или чак одложио неумитност дезинтегративног процеса.

Став врха Комунистичке партије Југославије и Јосипа Броза Тита о питању југословенства од највеће је важности за разумевање садржаја овог појма. С тим у вези, извесно је да се све до VII Конгреса², КПЈ не бави феноме-

ном југословенства у етничком смислу. Тај Конгрес донео је са собом инсталирање тзв. социјалистичког југословенства. „Није ту реч о стварању неке нове југословенске нације уместо постојећих нација, већ је реч о органском расту и јачању социјалистичке заједнице произвођача, односно радних људи свих народа Југославије. Такво југословенство не само што не омета слободан развој националних језика и култура, већ га, напротив, претпоставља“ (Марковић, 2001, стр. 19–20). Тих година неприкосновени ауторитет у Југославији, Јосип Броз Тито инсистира на „претапању“ нација у Југословене. Није овде у питању јединствена нација по узору на краља Александра и СХС, већ стварање новог типа идентитета, заснованог пре свега на стварању заједничке културе и историјског сећања. У разговору с делегацијом омладине Србије, 1952. године Тито саопштава: „Јединство наших народа мора се стварати *препашањем људи*, и појам заједнице не може бити поједина република, већ читава наша земља, а народна република је само дио те наше заједнице. Радећи на разним градилиштима и међусобно се упознавајући, ви ћете спријечити да омладина наслиједи старо схватање националности. Код нас нема граница, свеједно да ли је неко Србин, Хрват, Словенац, или неке друге националности – он је Југословен“ (Марковић, 2001, стр. 40). О потреби „претапања нација“ Тито говори у више наврата, током 1952, 1953, као и 1959. године.

Ипак, прекретницу у ставу према југословенству означио је VIII Конгрес СКЈ.³ Од тада, југословенство дефинитивно више није „легитимацијска основа режима“ (Марковић, 2001, стр. 27). Јосип Броз Тито на Осмом конгресу директно напада југословенство као етничку категорију, и критикује, користећи термине попут унитаризма и хегемонизама.⁴ Након Осмог Конгреса СКЈ уследиће и IV Брионски пленум⁵, на којем ће доћи до обрачуна са Александром Ранковићем. Пад Ранковића у значајној мери утицао је на однос врха Партије према југословенском идентитету. Од овог времена, постепено ће се, како партијска тако и државна монолитност крунити, па СКЈ све више почиње да личи на лабаву коалицију, а Југославија као политичка заједница добијаће сваким даном обресе конфедерације. Овакав развој догађаја законски је санкционисан најпре низом уставних амандмана крајем 60-их година, а потом и уставом СФРЈ из 1974. године. Ипак, зашто је Тито половином 60-их година променио став о југословенству и постао његов оштар критичар? Иако постоје неколике групе аргумената⁶, чини се најсу-

2 VII Конгрес КПЈ одржан је 1958. године.

3 VIII Конгрес СКЈ одржан је 1964.

4 На овај начин Јосип Броз Тито карактерисао је до тада само Краљевину СХС, да би исту аргументацију користио и сада, у односу на процес стварања етничких Југословена унутар СФРЈ.

5 Овај пленум одржан је у лето 1966.

вислијим објашњење Предрага Марковића. Он заступа тезу да се маршал одрекао југословенства пре свега из прагматичних разлога. У питању је било Титово прилагођавање републичким партијским врховима, поготово у Хрватској и Словенији (Марковић, 2001, стр. 55).

Важан аспект перцепције југословенског идентитета налази се и у званичним пописима становништва, који доносе интересантне резултате. Реч је о периоду 1961–1991. Резултати пописа из 1961. године показују да је највећи проценат Југословена на простору Босне и Херцеговине, и да износи 8,4% (Секељ, 2001, стр. 174). Већ следећи попис, 1971. године, управо на тлу Босне и Херцеговине доноси драстично другачије изјашњавање. Ова осцилација последица је промене статуса босанских муслимана. Они се до 1971. изјашњавају у облику „Југословени–неопредељени“, да би од пописа 1971. своју етничку припадност исказивали у форми „Муслиман у смислу народности“. Да су пописи становништва у оквирима СФРЈ били најбољи индикатор тренутних друштвених кретања показала су и изјашњавања грађана из 1981, као и 1991. Наиме, 1981. нагло расте број грађана СФРЈ који себе сматрају Југословенима. Ласло Секељ доноси податак да удео Југословена сада износи 5,4% или преко 1.217.000 (Секељ, 2001). Разлози оваквог изјашњавања садржани су у смрти Јосипа Броза Тита, као јединог кохезивног фактора за опстанак Југославије. Истовремено, резултати пописа показују отпор грађана нарастајућим манифестацијама национализма (Секељ, 2001, стр. 175). Коначно, попис становништва из 1991. у условима нове, промењене, политичке и идеолошке парадигме доноси нове податке. Ово изјашњавање у условима сукоба за југословенско наслеђе, логично, има одраза на проценат Југословена, чији удео сада драстично опада. Занимљиво је да на простору Србије и Црне Горе свуда опада проценат Југословена, осим у Војводини. Војводина бележи чак и изванредан пораст, са 8,2% на 8,7%. Северна српска покрајина, као хетерогена средина, на овај начин одговорила је на дезинтегративне процесе који узимају замаха у то време.

Осим овог званичног и формалног изјашњавања грађана, од помоћи свакако јесу и истраживања, односно анкете које су спровођене у наведеном периоду. Ова истраживања имала су за циљ да утврде перцепцију појма југословенство, али и да објасне природу релације: појединац – властита нација – заједничка држава. „Судећи према налазима истраживања државостворни чиниоци интеграције друштва (заједничка држава и све што она подразумева – заједничка територија, одбрана, државне институције) у току протеклог периода постали су значајнији у односу на револуционарну традицију и далеко важнији од кључних идеолошких опредељења. Носио-

6 Реч је о спољашњим факторима, којима се Тито прилагођавао. Друга група аргумената превагу етноцентризма на штредб југословенства објашњавала је Титовим антисрпским ставом.

ци оваквог схватања друштвене интеграције били су најобразованији сегменти омладине, што значи да је чинилац образовања не само значајан чинилац осећања југословенске припадности, већ и рационалне основе схватања ове врсте идентитета. Мада је и појам југословенства све више изједначаван са држављанством⁷, тј. са припадањем југословенској политичкој заједници, он је и даље, у знатној мери, садржавао смесу емоционалних реакција и идеологизације“ (Васовић, 2001, стр. 113). Дакле, приметно је да готово сва истраживања која су спровођена међу студентима углавном доносе податке који воде до јасних закључака. Најпре, студенти константно сматрају да је потребан неки облик заједнице југословенских грађана. Осим тога, најзначајнија популација у држави, која је носилац процеса модернизације, заговара опцију „подељеног југословенског идентитета“.⁸

II

У контексту анализирања школске историје у социјалистичкој заједници, ваља указати на њене кључне одлике. „Ослобођење Југославије и установљење система 'народне демократије' 1945. године, донело је и радикалну промену просветног система. Обнова и реафирмација југословенске идеје на новим основама започета после устанка у лето 1941. добила је пуну афирмацију после ослобођења и обнове југословенске државе. У новим друштвеним околностима историја Југославије добила је поново изразито идеологизовано тумачење. Уџбеници историје, али и других наставних предмета, у још већој мери него раније, добили су улогу главног средства за стварање 'новог човека' у складу са идеолошким постулатима комунистичког друштвеног система“ (Кољанин, 2013, стр. 8).

Да је ова теза потврђена кроз праксу доказ су и уџбеници историје који су предмет анализе у овом раду. На подручју Црне Горе у периоду 1974–1990. излазе исти уџбеници као и у Србији, с тим што се црногорска издања штампају ијекавицом. Иначе, врста дискурса, и поготово начин интерпретације историјских догађаја сасвим су истоветни. Узимајући у обзир околности у којима су писани, предмет ове анализе јесу два уџбеника настала пре 1990. и један писан 1990. године. Овај последњи настао је непосредно након пада комунистичке парадигме, па ће, сасвим логично, оквир објашњења бити другачији у односу на претходна два.

7 Премда, југословенског држављанства нема од 1976.

8 То је став који подразумева исказ: „Човек треба у истој мери да се осећа припадником своје националности и југословенске заједнице“. Истраживање под називом „Национална свест младих у Србији“, спроведено 1987. године, показало је да је чак 80% младих сагласно с овим ставом.

Први у низу анализираних уџбеника биће *Историја за шрећи разред гимназије природно-математичкој смера*, из 1975. године, чији су аутори Богдан Смиљевић и Ђорђе Кнежевић. Иако се овај рад бави социјалистичким југословенством, чини се корисним уочити карактерисање прве југословенске заједнице, од стране аутора овог уџбеника. У наставној јединици „Краљевина СХС после уједињења“ они наводе: „Појавили су се и крупни политички проблеми од којих је основни национално питање. Брзо је прошао занос и заблуда да у Краљевини СХС живи један југословенски народ, састављен од три племена, или чак три имена. Тежња српске династије и буржоазије за превлашћу путем власти и југословенства довела је до незадовољства осталих народа и народности. Посебно су угрожени били Македонци, Црногорци (који су третирани као Срби) и бројне народности (националне мањине) које су биле обесправљене и угњетаване. Незадовољни су били Словенци, и посебно Хрвати, због националне обесправљености, али српски народ није био у већини у бољем положају. Радило се о политичкој хегемонији српске буржоазије и династије Карађорђевића“ (Смиљевић и Кнежевић, 1975, стр. 33).

Овај начин интерпретације прошлости најбољи је доказ уплива партијске и идеолошке парадигме у наставне садржаје. Притом, уочава се доследна партијска линија, која је наглашена у критици интегралног југословенства. Нови идеолошки систем дозвољавао је искључиво „партизанско југословенство“. Аутори настављају у истом стилу кроз цео текст уџбеника, па и кад је у питању спољнополитичка сфера, те сукоб са Информбироом: „Стаљин је намеравао и делимично остварио да ИБ буде центар преко кога ће СКП (б) и СССР остварити своју руководећу улогу, наметнути своју превласт и примену совјетских метода и искустава у борби за социјализам. ИБ је требало да буде и оруђе совјетске блоковске спољне политике, коју треба слепо да следе социјалистичке државе и комунистичке партије“ (Смиљевић и Кнежевић, 1975, стр. 128).

Да школска историја треба да подржи обрачун у партијском врху јасно је и из приступа Брионском пленуму из 1966. где се наводи: „У овом периоду одржан је значајан IV Брионски пленум ЦК СКЈ, који је био јула 1966. на Брионима. На њему су осуђене бирократска, антисамоуправна, унитаристичка и националистичка схватања и њихови носиоци чији је представник био Александар Ранковић. Ранковић је био истакнути политичар и друштвени радник када је искључен из ЦК КПЈ и смењен са свих функција. Он је дуго руководио кадровском политиком СКЈ и Службом државне безбедности. Допринео је да ова служба превише ојача и да се претвори у силу изнад друштва. Ранковић је желео да ојача личну власт, моћ државе и тако је бирократизам супротставио самоуправљању. Био је близак српском национализму, хегемонији и унитаризму. Имао је својих присталица против којих

је поведена одлучна и успешна борба“ (Смиљевић и Кнежевић, 1975, стр. 141). Превага принципа етноцентризма, те уклањање југословенства као легитимацијске основе режима половином 60-их година, јасно се уочава и кроз наставне садржаје. Кроз све тематске блокове протеже се идеолошка компонента, наравно уз перманентно тумачење догађаја у складу са ставовима врха Савеза комуниста Југославије и Јосипа Броза Тита. Тако се либерални покрет у Србији објашњава уз употребу круте, анахроне терминологије, иманентне партијском реферату: „Либерализам је дошао у сукоб са револуционарним, класним, комунистичким схватањем демократије у социјализму у коме радничка класа остаје руководећа и владајућа. Либерали су нудили анархистичко, буржоаско схватање демократије, да могу да постоје разна схватања и разне политике. Либерализам је имао својих присталица свуда, а посебно у Србији“ (Смиљевић и Кнежевић, 1975, стр. 144). Укупно узев, квантификацијом наставних садржаја долази се до податка да 19% овог уџбеника третира питање социјалистичког југословенства, док остатак од 81% припада осталим, разноврсним темама у уџбенику.

Предмет наше анализе биће и уџбеник историје коришћен у настави у Црној Гори након опсежне школске реформе из 1975/76. године. Садржаје изнесене кроз текст, али и начин интерпретације прошлости потписује академик Мило Стругар. Удео који обухвата теме социјалистичког југословенства у овом случају износи 34 стране (Смиљевић и Кнежевић, 1975, стр. 197–224). Да се аутор определио да доследно прати доминантну идеолошку страну види се из наставне јединице под називом „Борба против остатака буржоаске контрареволуције“, где стоји: „У току социјалистичке револуције од 1941. до 1945. квислиншки покрет у Југославији био је само привидно јак. Али, његове су снаге у појединим фазама рата показивале знатну упорност. То је наводило иностране реакционарне кругове на погрешно закључивање о његовој улози у земљи. Остаци квислиншких војних формација задржали су се у земљи и очекивали спас у распадању антихитлеровске коалиције и страног интервенцији капиталистичких држава у Југославији. Дио буржоазије са којим је дошло до споразума под притиском великих савезничких сила (споразум Тито–Шубашић) такође је иступио са контрареволуционарних позиција, покушавајући да спријечи пут нове Југославије у социјализам“ (Стругар, 1978. стр. 198). Овако изложени наставни садржаји одричу начело деидеологизације наставе историје, што уочава Мирољуб Васић (1998, стр. 525), који тврди да настава историје не би смела да „политизује струку, подстиче националне себичности и мржњу, идеологизује и храни сукобе, већ да, као део културе пре свега, повезује, зближава, васпитава, доприноси разумности, подстиче патриотизам, али не по сваку цену“.

Аутор овог уџбеника на занимљив начин нуди ученицима објашњење уставних решења из 1974. године. Наиме, Мило Стругар наводи: „Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Устав Социјалистичке Републике Црне Горе, као и устава свих република и покрајина у нашој земљи од 1974. године – донесени су у атмосфери одлучујућих победа прогресивних снага наших народа и народности над снагама национализма и либерализма“ (Стругар, 1978, стр. 219). Ова ауторова теза одговара политичком тумачењу прошлости. Ипак, доминација партијске линије врхуни у следећем ставу: „Начелом федерализма регулише се даљи развитак федеративног уређења наше државе – заједничке отаџбине Срба, Хрвата, Словенаца, Македонаца, Црногораца, Муслимана и народности којима се осигурава пуна равноправност. У федерацији радни људи, народи и народности одлучују на начелима споразумијевања република и покрајина, солидарности и узајамности, равноправног учешћа представника република и покрајина у органима федерације, као и на начелу одговорности за развој покрајина, република и СФРЈ као цјелине“ (Стругар, 1978). Из наведеног несумњиво произлази да је примарни интерес у републици (покрајини), па тек онда долази на ред интерес целине. Потписника овог уџбеника, из политичких разлога свакако, не занима то што се уставним решењима из 1974. године догађа тријумф национализма и партикуларизма, па се широм отварају врата дезинтеграцији југословенске заједнице. Овоме у прилог иде сазнање да се покрајински устав на простору САП Косово могао мењати самостално у оквиру покрајине.

На страницама Стругаровог уџбеника нашло се простора, по први пут, за детаљну обраду теме „Устав Социјалистичке Републике Црне Горе“. У овом делу, који је изложен на две стране стоји: „Социјалистичка Република Црна Гора је национална држава црногорског народа и држава других народа и народности који у њој живе. СР Црна Гора је једна од шест социјалистичких република које чине СФРЈ“ (Стругар, 1978, стр. 223). Национална и државна еманципација Црне Горе, сагласно политици врха СКЈ и Јосипа Броза Тита, схвата се на овај начин: „Црногорски народ, заједно са припадницима других наших народа и народности који у Црној Гори живе, изборио се у НОР-у и социјалистичкој револуцији у Југославији за стварање сопствене државе у саставу СФРЈ – СР Црне Горе. У Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији црногорски народ ужива пуну националну слободу. Развитак самоуправних социјалистичких друштвених односа у СР Црној Гори темељи се на суверености народа и на власти и самоуправљању радничке класе и свих радних људи који у њој живе“ (Стругар, 1978). Сагласно наведеном, јасно је како се доживљава југословенство у настави историје на простору Црне Горе. Да ли је то примарни идентитет? Чему Црна Гора у социјалистичком периоду даје предност? Наравно, оваквим формулацијама уочава

се побједа принципа етноцентризма, након 1974. Јасно је да је у овом периоду југословенство дефинитивно скрајнуто у страну, чак и на простору Црне Горе, која је, по официјелном тумачењу врха СКЈ, из НОБ-а изашла са посебним државним, етничким и културолошким идентитетом. Дакле, у доба трајања југословенске социјалистичке заједнице инсистира се на праву народа на самоопредељење, до отцепљења. Ова теза КПЈ, настала још у доба Краљевине СХС, на простору Црне Горе спроводи се у периоду 1945–1990, а наглашено од уставних решења из 1974. године. Када је у питању тематика југословенства, она је у уџбенику који потписује академик Мило Стругар заступљена у обиму од 17%, док на остале наставне садржаје спада 83%.

Један од уџбеника који заслужује детаљнији осврт свакако је и *Историја за друџи разред усмјереног образовања*, чији су потписници Никола Гаћеша, Душан Живковић и Љубица Радовић. Потреба за освртом на овај уџбеник јавила се због времена у коме је он настао. У питању је 1990. година, која представља горњу границу нашег истраживања. С друге стране, ово је епоха промјене идеолошког обрасца, што се одмах и може приметијети у наставним садржајима и кроз текстове уџбеника. Ипак, темељне поставке партијског поимања прошлости задржане су. Тако се у наставној теми, насловљеној као: „Нове социјалистичке државе“, наводи: „Завршетком Другог светског рата у неколико земаља света долази до стварања нових социјалистичких држава. Неке од њих су (Југославија, Албанија, Кина и касније Вијетнам) још у току рата сопственом оружаном борбом извршиле друштвени преображај, док су друге то оствариле уз непосредну помоћ Црвене армије (Бугарска, Румунија, Пољска, Чехословачка, Мађарска, затим нешто касније и Немачка Демократска Република)“ (Гаћеша, Живковић, Радовић, 1990, стр. 174). Док овај пасус садржи идеолошку компоненту, на страницама овог уџбеника се дају уочити и ставови прожети новим, посткомунистичким амбијентом: „Логор Голи оток (формиран 9. јула 1949) постао је синоним свирепости и безумља. Он ће остати неизбрисива тамна мрља у историји нашег радничког покрета и СКЈ. Према неистомишљеницима су се примјењивале стаљинистичке методе, са циљем да се противник понизи и психички уништи“ (Гаћеша и др., 1990, стр. 179). Овакав начин интерпретације новије прошлости први пут се среће у уџбеницима историје унутар Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. С друге стране, присуство ових тема најбољи је доказ за тврдњу да је настава историје државно питање (Делетић, 2018, стр. 208). Иначе, квантификацијом наставних садржаја приметно је да је заступљеност тематике социјалистичког југословенства у обиму од свега 13%, док простор за остале наставне садржаје заузима 87%.

III

Промена идеолошког дискурса била је општа, па је захватила све сегменте друштва. „Основни закључак који се може извести из анализе штампе јесте, да је она следила интересе политичких и партијских структура, односно заступала ставове политичких центара моћи. Колике су биле њене стварне могућности самосталног деловања у условима потпуне државне контроле јесте значајно питање, али је оно изван домета овог рада. Неговање и промовисање југословенства и југословенских осећања је доследно држано у границама које су одређивали партикуларни политички интереси. Српски идентитет, традиција и култура су, послушнички, до те мере прећуткивани и гушени, да су фрустрације биле неминовне. Оног тренутка када је, превасходно из политичког прагматизма, дошло до промене односа власти према националном идентитету Срба, штампа је, с ретким изузецима, једнако некритично и послушно променила став“ (Љубоја, 2001, стр. 100).

Конечно, анализа предметне грађе јасно потврђује теоријско објашњење улоге и функције наставе историје и уџбеника као посредника. У складу са доминантном идеолошком парадигмом, настава историје непогрешиво указује на пожељни облик историјске свести, али не и историјског знања. Анализирани уџбеници показују сву комплексност, ток и промене официјелне образовне политике према феномену југословенства. Тај однос није био једнозначан и зависио је од више сегмената државне политике. КПЈ, вођена прагматичним разлозима, пре свега, мењала је свој однос према националном питању у Југославији. Из свега произлази да су уџбеници само одраз наведених промена током времена.

ИЗВОРИ

- Гаћеша, Н., Живковић, Д., Радовић, Љ. (1990). *Историја за II разред усмереног образовања*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Смиљевић, Б. и Кнежевић, Ђ. (1975). *Историја за трећи разред гимназије природно-математичког смера*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стругар, М. (1978). *Историја за други разред усмереног средњег образовања*. Титоград: Републички завод за унапређење школства.

ЛИТЕРАТУРА

- Васић, М. (1998). Историја, настава историје, улога и значај. *Десети конгрес историчара Југославије* (521–528). Београд: Савез историчара Југославије.
- Васовић, М. (2001). Социјално-психолошки аспекти формирања југословенског идентитета. У: Л. Секел (прир. и ур.), *Идентитет: Срби и/или Југословени* (101–134). Београд: Институт за европске студије.

- Делетић, З. (2018). *Методика и технологија наставе историје*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Кољанин, Д. (2013). *Израђивање идентитета: Историја Југославије у уџбеницима за основне школе у Србији 1929–1952*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Љубоја, С. (2001). Штампа о југословенском и српском идентитету. У: Л. Секељ (прир. и ур.), *Идентитет: Срби и/или Југословени* (63–96). Београд: Институт за европске студије.
- Марковић, П. (2001). Однос Партије и Тита према југословенском и националном идентитету. У: Л. Секељ (прир. и ур.), *Идентитет: Срби и/или Југословени* (9–55). Београд: Институт за европске студије.
- Секељ, Л. (2001). СФРЈ: У потрази за политичком заједницом 1968–1988. У: Л. Секељ (прир. и ур.), *Идентитет: Срби и/или Југословени* (143–179). Београд: Институт за европске студије.
- Стаматовић, А. (2017). *Настава историје и српско национално васпитање*. Никшић: Институт за српску културу.

RADOVAN T. FEMIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA IN KOSOVSKA MITROVICA
FACULTY OF PHILOSOPHY

COMPLEXITY OF YUGOSLAV IDENTITY IN TEACHING HISTORY FOR SECONDARY EDUCATION IN MONTENEGRO (1974–1990)

Summary

The paper analyses the phenomenon of socialist Yugoslavia through the prism of textbook material in Montenegro. The multi-layered Yugoslav identity has been examined, with reference to the position of the Party and Josip Broz Tito on this issue, which has characterized social life within the SFRY over several decades. The analysis is based on a comparison of three different textbooks, authored by, respectively, Milo Strugar, Bogdan Knežević and Đordje Smiljević, and Nikola Gaćeša and Ljubica Radović.

This paper also contains an interpretation of national education as a part of the methodology of teaching history. The difference between Serbian and Yugoslav national education is extremely important. School history is analysed as a platform for social and political struggles. Political elites are promoting their values through history teaching.

The regime change in Serbia and Yugoslavia in 1989 also took advantage of history teaching. Now, in the new environment, the idea of Yugoslavia has

come to the side lines. Serbian nationalism has been featured in historical textbooks, but also in the press, television, and other media platforms.

Keywords: school history; textbooks; socialist Yugoslavia; identity; SKJ; SFRY.